

Список використаних джерел:

1. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець XIX — початок XX ст.). / М. А. Жовтобрюх. — К., 1970. — 302 с.
2. Стишов О. Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О. Стишов. — К., 2003. — 387 с.
3. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. Огієнко. — К. : Абрис, 1991. — 272 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач і головний редактор В. Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. — 1440 с.
5. Багацький В. Культурологія: історія і теорія світової культури XX століття : навчальний посібник / В. Багацький. — К. : Кондор, 2007. — 304 с.
6. Режим доступу: <http://aphorism.org.ua>.

In the article artistic unique words are discovered, classified and analysed in mass media discurs.

Key words: art, unique words, culture, discurs.

Отримано: 15.08.2011 р.

УДК 94(477.43)''1918''378.4

О. М. Кравчук, Н. М. Мельник

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
Вінницький технічний коледж*

ЗАСНУВАННЯ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (1918 Р.). СПОГАДИ В. ПРИХОДЬКА

У статті на основі спогадів В. Приходька висвітлюється створення Кам'янець-Подільського державного українського університету у 1918 рр. Показано внесок В. Приходька у розвиток вищої освіти Поділля.

Ключові слова: вища освіта, В. Приходько, гетьманат, земство.

Проблема розвитку вищої освіти на Поділлі у 1918 р. розпочала активно досліджуватися на початку 90-х рр. XX ст. Найбільший внесок в цю справу зробили М. Баюк [1], О. Завальнюк [1; 2], О. Комарницькій і В. Стецюк [6; 7], В. Гудима [2], М. Кукурудзяк і М. Собчинська [8], О. Малюга [9] М. Тимошик [13] та ін. Проте науковцями опрацьовано не всі джерела, оскільки деякі з них перебувають за межами України. До таких належить і друга частина спогадів В. Приходька «Під сонцем Поділля», машинопис якої зберігається в архіві Української Вільної Академії наук (Нью-Йорк, США). Спогади В. Приходька висвітлюють широкий спектр питань з розвитку освіти і культури на Поділлі у 1917-1920 рр. Мета статі — на основі неопублікованих мемуарів В. Приходька висвітлити розвиток вищої освіти на Поділлі у 1918 р.

Віктор Кіндратович Приходько (1886-1982 рр.) був одним з провідних політичних діячів Поділля доби українських визвольних зма-

гань у 1917-1920 рр., зокрема, очолював у березні 1917-квітні 1918 рр. відділ народної освіти Подільської губернської народної ради, з серпня 1917 р. до квітня 1918 р. працював Подільським губернським комісаром Центральної ради з народної освіти, отже, стояв біля витоків створення української школи в Подільському регіоні [9, с. 620-6212]. В еміграції В. Приходько підготував свої спогади «Під сонцем Поділля», які вийшли у Празі 1931 р. Вони охоплювали події 1895-1907 рр., а рукопис другої частини мемуарів — 1907-1920 рр. (був підготовлений в США наприкінці 1950-1960-х рр.). Цитати з спогадів В. Приходька подано зі збереженням їх мовних і стилістичних особливостей.

Заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету В. Приходько торкається в трьох розділах другої частини спогадів. Головні моменти аналогічні спогадам про заснування університету, опублікованим окремим виданням 1935 р. і частково перевиданим 2008 р. [12]. Водночас в машинописі другої частини трапляється певні неточності.

Вперше питання заснування університету В. Приходько торкається в розділі «Самоврядування на Поділля», розповідаючи про рішення земських губернських зборів 22-27 квітня 1918 р. Зокрема, В. Приходько писав: «... ідея університету в Кам'яні Подільському належить українській діячці Олімтіаді Пащенко, зародилась вона в осені 1917 року в Кам'яні, навіть серед дуже несприятливих умов, коли Кам'янцем, кількома нападами, володіли большевики. Пані Пащенко була тоді головою Кам'янецької Повітової Народної Управи (здається, єдиний виїмок на цілу Україну!), а найближчими співучасниками цієї ідеї були — лікар Кость Григорович Солуха, відомий український діяч на Поділля, тоді — голова Подільського Губерніального Товариства «Просвіта» і Олександр Шульмінський, походженням поляк, приятель українців, що був тоді головою міста Кам'яніця. Цих трое людей і треба уважати основоположниками Українського Державного Університету в Кам'яні Подільському, що діяли в імені тих трьох установ, які вони очолювали. Здавалось би, до цих основоположників мали б належати й Губерніальна Народня Управа, конкретно і я, як завідуючий відділом народної освіти в губернії. Але, на жаль, цієї честі не можу собі приписати, бо тоді Подільська Губерніальна Управа була переходово евакуйована до Вінниці і до мене лише доходили чутки про цю ініціативу. Тільки в березні місяці 1918 року до Вінниці прибув один із основоположників, д-р К. Г. Солуха і офіційно поінформував про ідею, бо в справі університету, який проєктувався в першу чергу для цілого Поділля, з необхідністю мала сказати своє слово і взяти участь також Губерніальна Народна Управа. Розуміється, Губерніальна Управа і я особисто поставились до проєкту цілком прихильно, а то тим більше, що О. Шульмінський, як голова міста Кам'яніця, робив енергійні заходи, щоб місто пожертвувало-проділило майбутньому університетові 100 десятин дорогої місцевої землі для агрономічного факультету. Оскільки пригадую, я тоді ж виїхав з д-ром К. Г. Солухою до Києва, щоб представити цілу справу Міністерству Освіти Української Народної Республіки. В міністерстві ми мали аудієнцію у пана міністра Петра Холодного, при чім у розмові брав участь і проф. В'ячеслав Прокопович. Звичайно, і міністерство поставилось до

проекту з повною прихильністю, не входячи занадто в деталі характеру економічного і подібне. То був час на Україні, коли все було потрібне, все зустрічалось з ентузіазмом: мовляв, треба робити, а життя внесе свої корективи. Позавсім, формально, на високу школу — університет — був потрібний дозвіл Міністерства Освіти, це-ж міністерство повинно було призначити компетентну особу, що мала б очолити підготовчу працю. Цим уповноваженим по організації Українського Державного Університету в Кам'яниці Подільському був призначений приват-доцент Київського Університету Іван Іванович Огієнко. Пан Огієнко виявився людиною надзвичайних організаційних здібностей і завдяки його виключній енергії, уже через тів року, 28 жовтня 1918 року [22 жовтня — авт.], було найбільш урочисто відсвятковано відкриття Українського Державного Університету в Кам'яниці Подільському. В ділі підготовки університету взяла дуже діяльну участь також Подільська Губерніяльна Народня Управа, виконавши поважне завдання: ґрунтовний ремонт великого і просторого трьохповерхового будинку, в якому перед війною містилась середня технічна школа. Описові всіх цих праць — технічних, організаційних і академічних — присвячений мій спогад про постання на Поділля Українського Державного Університету» [10, с. 6-7].

В. Приходько не вважав, що відкриття університету є заслугою режиму П.Скоропадського, адже ідея відкриття цього вишу виникла 1917 р. і «Навпаки, за гетьманської влади, коли, може і поза гетьманом Скоропадським, було поведено загальну нагінку на все українське, справа університету в Кам'яниці (про Полтаву не знаю), зазнала великих труднощів через загальне арештування на Поділля українських діячів і лише завдяки ентузіазмові та завзяттю ініціаторів та прихильників, справу в Кам'яниці було допроваджено до щасливого кінця» [10, с. 7-8].

Земським зібранням у квітні 1918 р., як писав В. Приходько, «з ентузіазмом прийнято внесок про асигнування мільйона карбованців на Державний Університет в Кам'яниці. Мушу тільки додати, що цей мільйон Губерніяльна Управа мала виплатити університетові протягом п'яти років, по 200 тисяч карбованців річно. Це тому, що мільйон відразу — було б невідсилу губерніяльному бюджетові і платникам податку» [10, с. 8]. Далі для «ілюстрації настроїв, які панували на першому демократичному народньому зібранні, коли усе свідоме українство було опановане ідеєю широкого і швидкого національного будівництва» автор згадав епізод з ідеєю створення вищої аграрної школи на Поділлі: «Управа внесла проект організації на Поділля двох середніх сільсько-господарських шкіл, що підготовляли б нижчий агрономічний персонал для піднесення в губернії сільського господарства. Тоді, під час дебатів над цим проектом, встав один із депутатів, учитель народної школи, Рижій і з надзвичайною експресією проголосив: Панове депутати! Наша країна, наше Поділля є край суто хліборобський! Хліборобство — це основа нашого життя, нашого добробуту. Що нам дадуть дві середні агрономічні школи — це крапля в морі. Тому я пропоную: в кожній волості має постати нижча агрономічна школа, а в кожному повіті — середня, а у Вінниці — Високий Сільсько-Господарський Інститут! Грім оплесків покрив цю пропозицію депутата і її було прийнято одноголосно, без дебатів. Звичайно, мені було ясно, що це програма не до виконання, бо це означало, що на Поділля мало б постати 200

нижчих сільсько-господарських шкіл, 12 середніх і одна спеціальна висока, але дебатовати не було сенсу — це була загальна «директива», а життя само собою мало б внести свої «корективи». Забігаючи наперед, мушу сказати, що в цій справі життя зажадало від нас дуже дошкульних «коректив». Виконуючи постанову губерніяльного зібрання про широку агрономічну освіту населення на Поділлі, я організував в рамках агрономічного відділу Губерніяльної Управи — підвідділ сільсько-господарської освіти. На чолі його став запрошений Управою молодий агроном з високою освітою, прізвища якого, на кожний випадок, не подаю. Для початку було намічено організувати дві середні агрономічні школи. Отже, коли прийшло «до діла», то показалося, що уся ця справа далеко не така проста, як уявляв собі пан Рижій і ціле народне зібрання. Передовсім виявилася трудність з кваліфікованим учительським персоналом: набрати учителів навіть для двох середніх сільсько-господарських шкіл (а не для дванадцяти) було проблемою надзвичайно складною. Далі показалося, що солідна сільсько-господарська школа — підприємство таки досить коштовне: лабораторії, ферми — скотарська, птахівнича, бджолярська, досвідне поле і т. д., все вимагало людей, видатків і часу. Ну, але розуміється програма депутата Рижого, звичайно, сильно скорочена, протягом років по-малу реалізувалась би для добра Поділля та його хліборобської культури» [10, с. 8-9]. Водночас, не згадує В. Приходько ще один проект, на який було виділено кошти земством. Йдеться про виділення зборами 24 квітня 1918 р. 100 тис. карб. на відкриття народного університету у Вінниці, де мали проводитися «курси по кооперації, бухгалтерії, курси, що будуть випускати спеціалістів земського діла, інструкторів по позашкільній освіті і т. інш.» [3, Загальний № 75. — С. 74-75].

В окремому розділі «Український державний університет в Кам'янці Подільському» автор подає деякі загальні відомості із відкриття університету: «Як зазначив раніше, про постання Українського Університету я написав спеціальний окремий спогад. Писав я його приблизно в 1932 році [1935 р. — авт.], отже, майже на 30 років раніше теперішніх спогадів. Тоді я подав різні деталі й подробиці, яких тепер не згадав би. Нині ж пишу про Університет ради хронологічного порядку спогадів. Вище я сказав, що, не зважаючи на ревізію, праця в управі йшла повним темпом — і мусіла йти, бо наближався час відкриття Університету. А наша управа взяла на себе відповідальну працю — генерального ремонту великого трьохповерхового будинку і меншого, двоховерхового. Новопризначений Ректор і Організатор Університету проф. І. І. Огієнко, а нині покійний Митрополит Іларіон, був чоловік діловий, точний і все наполягав на управу, щоби скоріше кінчати ремонт. Крім того, у зв'язку з Університетом, були й інші турботи: засідали три чи чотири підготовчі комісії, провадилась збірка книжок для університетської бібліотеки — і я мав до всього того певний стосунок. Крім того, були турботи політичні: головою міста Кам'янця за гетьманського режиму став бувший урядовець Подільського Губерніяльного Управління Савелій Карпенко, чоловік з українським прізвищем і з українською мовою, але людина — старого режиму, ворожий українству. Отже, як такий чоловік має репрезентувати місто під час великої й радісної для всіх українців події та вітати численних гостей, видатних українців, що мали прибути з Києва та

інших міст України? Треба було ламати голову, як і ким замінити і замістити Карпенка? Друга справа: приїзд Гетьмана Скоропадського на урочистість відкриття Університету. Ректор І. І. Огієнко хотів цього, бо це надавало б урочистості й блиску самому святові. Але, з другого боку, було фактом, що Гетьман є непопулярний серед суспільства і народу, оскільки зв'язаний з антиукраїнським і антинародним режимом. І, нарешті, з третього боку, звідкись пішли чутки, що під час приїзду Гетьмана Скоропадського до Кам'яця на свято, на нього відбудеться атентат. Треба сказати, що українці взагалі про таку розв'язку з Гетьманом Скоропадським не думали й не плянували, а тим більше ми, відповідальні українці, зв'язані з Університетом, цього не хотіли ні для Гетьмана, ні для свята. Потім з'ясувалось, що цей атентат готували російські ліві соціалісти-революціонери, у зв'язку з чим між Кам'янцем і Києвом пішли таємні листи, щоби Гетьман утримався від приїзду, що й сталося. Саме свято відкриття Університету відбулось надзвичайно урочисто й гучно. До Кам'яця прибуло дуже багато української інтелігенції з Києва — і то видатнішої — та з Подільської провінції, а при тім представники — головно кооперативів — склали щедрі пожертви грошми.

Постання Українського Державного Університету в Кам'янці Подільському — була безперечно історична подія всеукраїнського значення. Університет, як висока школа, залишився і при большевиках, розуміється, з певними реформами та зазнавши дошкульних втрат серед українського професорського персоналу. Але про це — ширше у спеціальному нарисі» [11, с. 23-24].

У розділі «Повстання проти гетьмана Скоропадського» згадується виступ М. Шаповала на відкритті університету: «День 28 жовтня 1918 року [22 жовтня. — Авт.], коли відбулася блискуча урочистість відкриття Українського Державного Університету в Кам'янці, залишився в моїй уяві, як момент найвищих осягів українства, як завершення української праці що її було переведено на Поділлі в різних ділянках протягом цих знаменних двох років — 1917 і 1918-го.

І відтоді почалися на Україні події, що, з одного боку, ніби свідчили про силу українського народу, української демократії і розгортали ширші обрії, але, з другого боку, що огортали дійсність серпанком невпевності, смутку і тривоги.

Микита Шаповал, сильний промовець на святі відкриття Кам'янецького Університету, яскраво й переконливо доводив, що влада гетьмана Скоропадського, як влада українському народові чужа й ворожа, мусить зникнути! Ця влада — це насміх над відродженою Україною, це — сором Української Нації і Український Народ мусить встати, як один, щоби змести цю владу! Українська, — споконвіку народолюбна і демократична інтелігенція має обов'язок почати цей бій! Велика зала нового Університету, вщерть повна народу, громовими оплесками зустрічала заклики Шаповала.

Але все це видавалось тоді — ділом неозначеного, в кожному разі, не близького майбутнього» [11, с. 28].

Отже, в другій частині спогадів В. Приходька «Під сонцем Поділля», незважаючи на певні неточності, подано важливу інформацію із заснування Кам'янець-Подільського університету, показано вплив події на суспільно-політичну ситуацію і значення для куль-

тури України. Спогади В. Приходька становлять важливу частину інтелектуальної спадщини минулого і мають бути використані, при критичному аналізі, в подальшому дослідженні історії краю.

Список використаних джерел:

1. Баюк М. І. Культура і освіта на Поділлі в 1917-1920 рр. / М. І. Баюк // Історія України. Маловідомі імена, події, факти : зб. ст. — К., 1996. — Вип. 9. — С. 156-176.
2. Гудима В. В. Культурно-просвітницька діяльність Подільської губернської народної управи в добу Директорії УНР (листопад 1918-листопад 1920 рр.) / В. В. Гудима // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. — Кам'янець-Подільський, 2009. — Т. 14. — С. 104-113.
3. Доклади Подільської губерніяльної народної управи сьомому черговому зібранню губерніяльної народної ради. Сесія з 22-27 квітня 1918 р. — Кам'янець-Подільський : Друкарня Свято Троїцького Братства, 1918. — 425 с.
4. Завальнюк О. М. Кам'янець-Подільський державний український університет: становлення і діяльність (1918-1921 рр.) / О. М. Завальнюк // XXXVIII звітна наукова конференція кафедр інституту за 1991-1992 рр. (секція суспільних наук) : тези доповідей. — Кам'янець-Подільський, 1993. — С. 14.
5. Завальнюк О. М. І. І. Огієнко — організатор, ректор і оборонець Кам'янець-Подільського державного українського університету : хроніка діяльності (1918 р.) / О. М. Завальнюк // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. — Кам'янець-Подільський, 2005. — Т. 5. — С. 109-145.
6. Завальнюк О. Минуле і сучасне Кам'янця-Подільського: політики, військові, підприємці, діячі освіти, науки, культури й медицини : історичні нариси / О. Завальнюк, О. Комарницький, Б. Стецюк. — Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. — Вип. 2. — 452 с.
7. Завальнюк О. М. Земства Поділля в добу Української революції 1917-1920 рр. / О. М. Завальнюк, В. Б. Стецюк. — Кам'янець-Подільський, 2009. — 220 с.
8. Кукурудзяк М. Г. З історії національної школи і педагогічної думки в УНР / М. Г. Кукурудзяк, М. М. Собчинська. — Кам'янець-Подільський, 1997.
9. Малюта О. «Просвіти» і Українська Державність (друга половина XIX — перша половина XX ст.) / О. Малюта. — К., 2008. — 840 с.
10. Приходько В. Під сонцем Поділля. Частина друга. Продовження. Зошит 3. Машинопис / В. Приходько // Архів Української Вільної Академії наук (Нью-Йорк, США). — Фонд В. Приходька. — С. 1-47.
11. Приходько В. Під сонцем Поділля: Частина друга. Зошит 3. Уривок. Машинопис / В. Приходько // Архів Української Вільної Академії наук (Нью-Йорк, США). — Фонд В. Приходька. — С. 1-73.
12. Свято відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету. Дослідження. Документи. Матеріали / Укладач, автор переднього слова і досліджень О. М. Завальнюк. — Кам'янець-Подільський, 2008. — 280 с.
13. Тимошик М. «Лишусь навіки з чужиною...» Митрополит Лларіон (Огієнко) і українське відродження. — Вінніпег : Український православний Собор Св. Покрови ; К. : Науково-видавничий центр «Наша культура і наука», 2000. — 548 с.

In the article on the basis of memories of V.Prikhodka deals about creation of Kamynec -Podilskiy state Ukrainian university in 1918. Payment of V. Prikhodka is retined in development of higher education of Podillya.

Key words: higher education, V. Prikhodko, getmanat, zemstvo.

Отримано: 15.08.2011 р.